

УДК 781:130.2:316.774

Шубенко Н. О.,

викладач Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат педагогічних наук

МЕДІАМУЗИКА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

У статті розкрито сутність феномену медіамузики. Аналізуються нові акустичні, мовні, стилістичні, жанрові, композиційні, драматургічні засоби медіамузики як нового виду мистецтва, що виникло в умовах поширення медійного впливу на динамічні процеси культурного простору.

Ключові слова: медіамузика, медіакультура, полілог культур, медіатекст, візуалізація музичних засобів виразності.

В статье раскрывается сущность феномена медиамузыки. Анализируются новые акустические, языковые, стилистические, жанровые, композиционные, драматургические средства медиамузыки как нового вида искусства, возникшего в условиях усиления влияния медиа на динамические процессы культурного пространства.

Ключевые слова: медиамузыка, медиакультура, полилог культур, медиатекст, визуализация музыкальных средств выразительности.

The article examines mediamusic phenomenon. It analyses new acoustic, language, stylistic, genre, compositional, dramaturgic means and methods of mediamusic as new art which appeared in the conditions of development of media impact on dynamic process in culture environment.

Key words: mediamusic, mediaculture, polylogue of cultures, mediatext, visualization of music expression means.

Постановка проблеми. Введення терміна «медіамузика» стає актуальним у контексті медійних змін у культурному просторі. Тенденції, які відбуваються у середовищі, що насичене медійною мовою і медійними текстами, можна схарактеризувати як *медіатизацію* суспільства, що є процесом формування нового типу інформаційного простору, який відрізняють символічність, віртуальність, насиченість аудіовізуальною інформацією. Медіатизація у сфері мистецтва сприяє синтезу традиційних мистецтв із відповідними сегментами медійного простору, переносу мовних властивостей засобів масової комунікації в образно-мовну структуру традиційних мистецтв. Цей процес передбачає постійне оновлення існуючих систем, зміну естетичних, семіотичних,

семантичних характеристик окремих видів мистецтва і, як наслідок, виникнення медійних мистецтв — носіїв нової концепції культурного поступу.

Адже на зміну діалогу культур Бахтіна–Біблера, суть якого полягає у взаєморозумінні «Я» та «Іншого», взаєморозумінні різних особистостей з різними «культурами, логіками мислення, різними змістами істини, краси, добра» [3, 299] і який є базовим принципом асиміляції культур у світі, де активно розвиваються глобалізаційні процеси, приходить нова комунікативна система. Вона заснована на принципі мережевої організації інтеграційних процесів у культурі і є нелінійною взаємодією культурних смислів у горизонтальних і вертикальних культурних вимірах особистості й суспільства. Розвиток принципу полілогу відбувається в межах синергетичної парадигми культури, що дозволяє переглянути лінійну ідею культурного поступу і подолати обмеженість діалогічної стратегії культурного спілкування. На думку Н. Кирилової, «ключовими секторами, що забезпечують щільність культурних зв'язків, стають мас медіа. Нові інформаційно-комунікативні системи поширюють можливості і сферу впливу на світ масової і транснаціональної культури. Формується нове комп'ютерне покоління, що приймає фізичну і штучну (віртуальну) реальність як однакові реальності» [7, 64]. Як наслідок, у сфері комунікації на перший план виходять електронні засоби масової інформації, що засновані на аудіовізуальній мові медіа, і відповідно, культурні артефакти медійного простору — аудіовізуальні медіатексти, в яких музика стає складовою медійного повідомлення і елементом екранної образності. Музика в медійному творі навіть чіткіше, ніж відеоряд, характеризує героя, атмосферу, епоху, місце дії, разом із відеорядом створює композицію і драматургію медіатексту, визначає його жанр і стиль. Музика в аудіовізуальному екранному творі не існує без відеоряду, проте й відеоряд формується залежно від музичного рішення автора медіатексту. В рамках медійного простору/часу музика набуває рис мистецтва зовсім іншого класу в онтологічній площині (це вже не часове, а просторово-часове мистецтво) та в семіотичній площині (традиційна музика — незображувальне мистецтво, музика в медійному просторі завдяки візуалізації художніх образів набуває рис мистецтва зображувального). Все це дає підстави говорити про виникнення у медійному просторі нового виду мистецтва, що є результатом художньо-естетичної трансформації звукових процесів засобами масової комунікації — медіамузики.

Аналіз наукових досліджень. Сам термін «медіамузика» був запропонований російськими вченими. Дослідники акцентують увагу на різних аспектах цього явища. Так О. Чернишов розуміє медіамузи-

ку як музику, спеціально створену для звукового оформлення мовлення засобами електронних медіа [9]. В такому тлумаченні медіамузика — не окремий вид мистецтва, а, скоріше, мистецтво прикладне, додаток до відеоряду. Т. Шак розуміє медіамузику як один із термінів, що визначають аудійну складову в медіажанрах, визнаючи синонімічність термінів «прикладна музика, функціональна, оформлювальна, кіномузика, компілятивна музика і медіамузика» [10, 14]. Автор визнає, що ці терміни не завжди точно відображують сутність явища і, щоб уникнути термінологічних неточностей і протиріч, пропонує назвати цей вид музики «музика в медіатексті» [10, 14]. Тобто ми знов бачимо акцент на аудійну складову медіатексту. Проте під дане формулювання не підпадають ті якості медіамузики, які дозволяють характеризувати її як самостійне мистецтво в системі мистецтв медійного простору, що й призвело нас до вибору теми даної статті.

Мета статті — визначити специфіку медіамузики як виду мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Медіамузику як нове мистецтво в структурі медійного простору, безумовно, слід відрізнити від звука в ефірі — акустичного наповнення ефірного простору мовою, музикою, шумами, яке існує незалежно від естетичних факторів і є звуковою картиною реальності, трансформованою медіазасобами. Медіамузика — це естетично наповнена частина ефірного звуку, яка несе художню інформацію. На думку М. Кагана, в нових мистецтвах існують такі ж три типи інформації, як і в літературі: «фіксація емпіричного буття, відображення закономірностей світу, художня інформація» [6, 248]. Інакше кажучи, як в літературі окремі слова, речення, фрази не є творами літературного мистецтва, так і окремі ефірні музичні фрагменти не є творами медіамузики. Останнім часом для них знайшли термін «прикладна музика» [9; 10]. На думку Т. Шак, типовими властивостями прикладної музики є: «1) зв'язок із певним візуальним матеріалом (фільм, телепрограма, реклама і т. д.); 2) вільне модулювання у звукові явища іншого типу (мова, звукові ефекти, довгі паузи); 3) стильова строкатість, обумовлена особливостями вербально-сюжетного ряду; 4) дискретність та швидка зміна функцій, що приводить до багатофункціональності та поліфункціональності; 5) відсутність самостійної цінності в результаті включення в ансамбль компонентів медіатексту [10, 26]. Дискретна, контекстна, мозаїчна прикладна музика є важливим шаром прикладних культур ХХІ століття — масової культури, медіакультури, клубної культури, але вона повністю залежна від контексту свого існування, споживає емпіричну звукову інформацію і не проявляє себе як самодостатній мистецький феномен.

На відміну від прикладної музики, медіамузика продукує виключно художню інформацію за допомогою технічних засобів медійного простору. Медіамузика виникла на перехресті екранних мистецтв, музики автономної і музики прикладної, що звучить у медійному просторі. Медіамузиці властиві деякі риси прикладної музики — синтез із візуальним і вербальним матеріалом, вільне моделювання в акустичні і зорові ефірні явища, поліфункціональність. Проте медіамузика, існуючи лише в структурі медіатексту у взаємозв'язку з його іншими складовими, у сьогоdnішніх реаліях медійного простору все активніше демонструє якості самостійного виду мистецтва, основною ознакою якого є візуалізація музичних засобів виразності в результаті численних перехрещень із образно-мовною системою екранних мистецтв.

У нашому розумінні медіамузики ми виходимо з того, що, навіть коли вона є трансляцією класичного закінченого музичного твору в ефірі, музика має іншу форму репрезентації та сприйняття, тому що проходить складні етапи синтезу з електронними медіа і, як слідство, набуває риси, притаманні медіажанрам (існує лише в синтезі з відеорядом, дикторською мовою, комп'ютерною графікою), нові шари у своїй структурі, нову композицію, драматургію, стильові ознаки. Ці риси ще більш активізуються в ситуації, коли музика є складовою медіатексту. У цій площині медіамузика — елемент цілісної структури медіатексту, що впливає на процеси аудіовізуального синтезу через звук як явище культури (на рівні музичного матеріалу, форми, драматургії, стилю).

Отже, у нас є підстави визначити два рівня функціонування медіамузики у медійному просторі: 1) як частини медіатексту; 2) як самостійного виду мистецтва.

Подвійне підпорядкування медіамузики музичним законам і законам екранних мистецтв надає традиційним музичним засобам нових смислів і створює нові медіамузичні засоби на рівні акустичних характеристик, окремих елементів музичної мови, прийомів тематичного розвитку, принципів формоутворення, драматургії, стилістичних ознак.

Акустичні характеристики медіазвука обумовлені характером його функціонування в умовах віртуальної реальності — на радіо, в телеефірі, на електронних носіях. На першому етапі звукозапису акустичний сигнал перетворюється в електричний, і саме з електричним сигналом працює звукорежисер на комп'ютері, мікшерному пульті, контрольному агрегаті. І тільки на останньому етапі звук відновлюється в акустичному вигляді, в якому і поступає на слухову систему людини [1]. Таким чином, на відміну від ситуації передачі акустичного звуку безпосередньо від джерела до слухача, в ситуації медійного повідомлення до кому-

нікативного акту «звук-реципієнт» додаються ще два операційних етапи: звукозапис та оцифровка.

Зміни, що відбуваються у перцептивній реакції у зв'язку з медійним опосередкуванням звуку, проявляються в нових ідентифікаційних параметрах звукової реальності: природна (фізична) і штучна (віртуальна) звукова реальність, що є основою автономної музики і медіа-музики, і сприймаються як однаково вагомими, паритетними реальностями. Віртуалізація картини світу дає змогу реципієнту домислювати медійну реальність та конструювати на її основі свій особистісний світ.

Конкретні засоби музичної виразності в медіатексті набувають специфічних рис, виконуючи роль організуючого фактора в створенні цілісного медіатвору в його горизонтальному і вертикальному вимірах завдяки феномену візуалізації. Візуалізація музичних засобів виразності — це набуття медіамузикою рис просторового зображувального мистецтва, що базується на синестетичних закономірностях сприйняття [8] і перетворює музичну мову в медіамузичну. В результаті змінюються основні засоби виразності музики (мелодія, гармонія, ритм, темп, фактура і т. д.) і виникають автономні медіамузичні явища (медіадрама-тургія, візуально-музична форма, звуковий план, зоро-акустичний контрапункт, медіалейтмотив, медіацитата).

Б. Асаф'єв [2], розглядаючи поняття «інтонаційної кризи», що завжди виникає в перехідні періоди історії музичної культури, фактично передбачив глобальні зміни засобів музичної виразності в галузі медіа-музики. Це нові мелодичні, ритмічні, композиційні норми, зумовлені, по-перше, умовами існування музики на електронних носіях (що впливає на особливості акустичного сигналу та характер збереження, тиражування, використання творів мистецтва); по-друге, системним характером структури аудіовізуальних медіатекстів, в якій об'єднується вербальний, візуальний та аудійний ряд.

Сформульоване Б. Асаф'євим [2] поняття «музичний словник епохи» передбачає наявність інтонаційних груп, які в умовах певної епохи набувають символічного змісту. В. Дряпіка [5], аналізуючи піфагорівську теорію музичного етносу, підкреслює спроможність музичних інтонацій формувати людський характер (під впливом різких, збуджуючих мотивів апатичні люди надихаються діяльнісною енергією, під впливом ліричних мелодій запальні натури налаштовуються на більш м'які, лагідні лади). Відомі інтонаційні елементи є зображенням типових реакцій людини на дійсність, вони притаманні певним культурам, соціальним групам, людським характерам. Інтонаційні кліше дозволяють музично типізувати відношення людини та дійсності. Вони

історично змінюються, збагачуючись новими контекстами, але в своїй основі являються сформованими структурами, які дають змогу навіть некваліфікованому слухачеві розуміти зміст тієї чи іншої інтонації.

Комбінаторика інтонаційних стереотипів історично набувала знаково-го змісту у взаємозв'язку зі словом, дією, обрядом, грою, емоційними враженнями. Інтонація ілюструвала, підкріплювала ситуацію, активізуючи сферу підсвідомості та створюючи нові функціональні значення. В контексті феномену візуалізації сповнені конкретним змістом мелодичні обороти стають додатковою семантичною одиницею. Головні завдання їх у межах єдиної текстової системи — передавати атмосферу події, підтримувати текст чи рух у кадрі, «домальовувати» картинку (інтонація дає можливість подумки «побачити» те, що не показано у кадрі, але мається на увазі автором як семантичний елемент аудіовізуального образу).

Суттєво впливає на кінцевий художній результат медіатексту і візуалізація таких засобів виразності, як ритм, темп, фактура. Ритм в ефірному творі виконує роль фактора, що організує різні елементи медіатексту. Зміна музичних акцентів може співпадати чи відрізнятися від руху кадрів, проте завжди системно об'єднує вертикаль і горизонталь медіатексту. Темпоритм, організуючи дію в часі і просторі, формує зовнішню фабулу сюжету і його внутрішню емоційну драматургію. Фактура як прозорість чи насиченість матеріалу медіатексту виявляється в різних комбінаціях візуальної, вербальної і аудійної складових. Наприклад, монодичний склад фактури медіатексту — наявність тільки однієї складової, поліфонічний — звуко-зоровий контрапункт елементів медіатексту, в гармонічному складі одна із горизонтальних складових медіатексту виконує роль основної мелодії, а інші — акомпанементу.

Візуалізація таких музичних явищ, як лейтмотив, музична форма, музична драматургія, веде до виникнення нових прийомів тематичного розвитку, принципів формоутворення і драматургії. Одним з таких принципово нових прийомів є зоро-акустичний контрапункт звуку і зображення. Медіамузика здатна не тільки збігатися з зображальним рядом фільму, змістом кадру щодо ритму, настрою, а й цілком суперечити йому. Таке поліфонічне зіставлення аудійної та візуальної складової медіатексту породжує додаткові асоціативні враження, посилює драматичний ефект сцени, епізоду.

Специфічною рисою існування тематизму в медіатексті є набуття тематизмом властивостей лейттематизма і цитатності. Лейтмотив як багатократно повторювана музична фраза, яка, за визначенням М. Друскіна [4], викликає певні асоціації з конкретними життєвими явищами чи психологічними процесами, закріплюється за конкретним персонажем,

предметом, явищем, ідеєю, емоцією, супроводжуючи їх протягом усього твору. В медіатексті лейтмотив, перетворюючись в медіалейтмотив, будується на синтезі аудійних і візуальних моментів. Медіалейтмотив можна охарактеризувати як багатократно повторювану одиницю медіатексту, репрезентуюча функція якої базується на вертикальному сполученні складових (візуальної, вербальної, музичної).

Феномен цитатності, на думку Т. Шак, «стає важливим стимулятором підтекстової функції музики в медіатексті, оскільки модифікує семантику оригінального тексту за рахунок асоціацій, що пов'язані з текстом-джерелом» [10, 38]. Медіацитата — це включення в медіатекст фрагментів інших текстів, що реалізується в інтертекстуальних семантичних зв'язках між: різними видами мистецтва (література, музика, образотворче мистецтво), які входять у структуру медіатексту на концептуальному, композиційному, драматургічному рівнях; різними культурними кодами (замовника, автора, транслятора, аудиторії); міжтекстовими комунікативними актами у внутрішній структурі кожної із складових (вербальної, аудійної, візуальної) та в ділянках збігу структурних контекстів.

Як слідство нових драматургічних і формоутворюючих процесів в медіатексті виникає медіадраматургія — змістове розподілення компонентів медіатексту по горизонталі (процесуальний розвиток матеріалу, його характер і зміни) та вертикалі (зоро-акустичний контрапункт візуальних та аудійних шарів медіатексту) і візуально-музична форма — вищий рівень форми екранного твору, результат сполучення музики з іншими складовими, що реалізується в монтажно-композиційному ритмі медіатексту.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Медіамузика як мистецтво — це результат технічного опосередкування звукових процесів і формування медійного звукового простору, в якому роль музики принципово змінюється. З концертних залів музика змістилася в клуби, шоу, кіно, телебачення, систему Internet, де її можна не тільки виконувати, прослуховувати, емоційно та інтелектуально споживати, а й скачувати, компіювати, переробляти за допомогою електронних засобів і комп'ютерних програм. Тобто музика перестає існувати у вигляді закінченого, оформленого за допомогою системи нотних знаків та виконаного у відповідності до композиторського задуму твору музичної культури.

У медійному просторі медіамузика формує і продукує звукову медіакартину світу, яка складається із звукових фрагментів, що несуть художню інформацію. Медіамузика фіксує і репрезентує ті елементи звукової медіакартини, які спроможні будувати у свідомості реципієнта цілісний аудіовізуальний образ. Медіамузика переводить в худож-

ньо-естетичну площину ту частину медійного простору, яка будується електронно-акустичними засобами і визначає характер звукового медіасередовища на перетині автономної музики, прикладної музики і екранних мистецтв. Медіамузика корегує поведінку індивіда медійного простору Homo virtualis у видах діяльності, пов'язаних з акустичними процесами медіакультурного середовища, і у цьому сенсі потребує вивчення як феномен медійної соціалізації.

ДЖЕРЕЛА

1. Алдошина Л. Музыкальная акустика. Учебник для высших учебных заведений / Л. Алдошина, Р. Приттс. — СПб. : Композитор, 2006. — 720 с.
2. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. Кн. 1, 2 / Б. Асафьев; [ред., вступ. ст. и коммент. Е.М. Орловой]. — Изд. 2-е. — Ленинград : Музыка, 1971. — 376 с.
3. Библер В.С. От наукоучения — к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век / В.С. Библер. — М. : Политиздат, 1991. — 412 с.
4. Друскин М.С. История зарубежной музыки. Вып. 4: Вторая половина XIX века : учеб. для консерваторий / М.С. Друскин. — Изд. 6-е. — М. : Музыка, 1983. — 528 с. — (Гос. консерватория им. Н.А. Римского-Корсакова).
5. Дряпіка В.І. Соціально-педагогічні основи формування орієнтацій студентської молоді на цінності музичної культури : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 ; 13.00.05 / В.І. Дряпіка. — К., 1997. — 399 с.
6. Каган М.С. Морфология искусства: историко-теорет. исслед. внутр. строения мира искусств. Ч. 1, 2, 3 / М.С. Каган. — Ленинград : Искусство, 1972. — 440 с.
7. Кириллова Н.Б. Многообразие культур в глобальном медиапространстве / Н.Б. Кириллова // Известия Уральского государственного университета. — 2006. — № 47. — С. 58–68.
8. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія / Людмила Михайлівна Масол ; АНП України, Ін-т пробл. виховання. — К. : Промінь, 2006. — 432 с.
9. Чернышов А.В. «Медиамузыка» как учебная дисциплина (текст доклада на международ. науч.-практ. конференции «Проблемы современного музыкального образования и воспитания» в Мос. гос. консерватории им. П.И. Чайковского (6 мая 2008 г.)) / А.В. Чернышов // Медиаобразование. 2008. — № 3. — С. 74–84.
10. Шак Т.Ф. Музыка в структуре медиатекста (на материале художественного и анимационного кино) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора искусствоведения : специальность 17.00.02 — музичне мистецтво / Т.Ф. Шак. — Ростов-на-Дону, 2010. — 53 с.